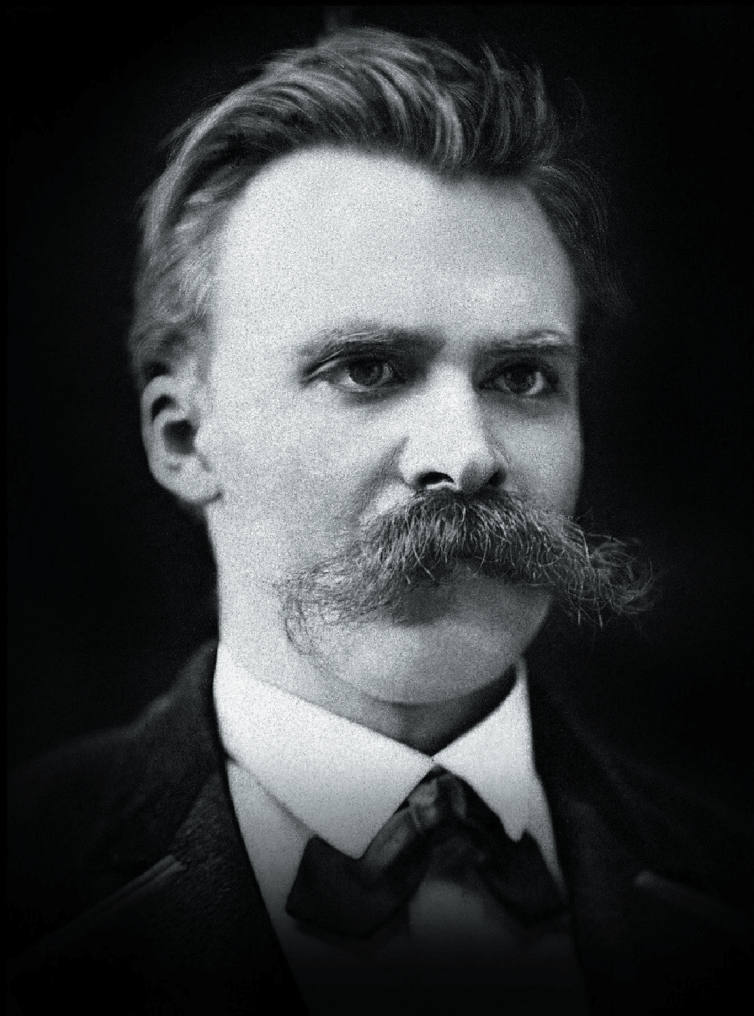

Nietzschen Filosofia. Kriittinen essee

Jevgeni Nikolajevitš Trubetskoi

Nietzschen filosofia.
Kriittinen essee

**Nietzschen filosofia.
Kriittinen essee**

**Jevgeni
Nikolajevitš
Trubetskoi**

**Suomeksi kääntänyt ja julkaissut:
Filip Poutintsev**

Vuonna 1903 ilmestynyt venäläinen alkuteos:

Философия Ницше. Критический очерк

Евгений Николаевич Трубецкой

2025 © Filip Poutintsev

ISBN: 978-952-80-2811-6

Kustantaja:

BoD · Books on Demand, Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki,

bod@bod.fi

Kirjapaino:

Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273, 22763 Hampuri, Saksa

Sisällys

Johdanto	6
Nietzschen filosofia. Kriittinen essee	10
Luku: I	15
Luku: II	19
Luku: III	28
Luku: IV	34
Luku: V	46
Luku: VI	50
Luku: VII	58
Luku: VIII	63
Luku: IX	70
Luku: X	78
Luku: XI	90
Luku: XII	96
Luku: XIII	105
Luku: XIV	112
Luku: XV	117
Luku: XVI	126
Luku: XVII	135
Luku: XVIII	139
Luku: XIX	144
Luku: XX	150
Luku: XXI	154
Luku: XXII	158
Luku: XXIII	162
Luku: XXIV	167
Luku: XXV	183
Viitteet	192

Johdanto

Koko Nietzschen filosofia, jonka lähtökohta on ateismi ja lopullinen tulos ihmisen kieltäminen, on yritys voittaa kuolemanpelko ja vastata kysymykseen, kannattaako yli-päättään elää. Tekijä asettaa tavoitteekseen selvittää, kuinka filosofi suoriutui tästä tehtävästä, ja tekee johtopäätöksen, että vaikka kaikissa Nietzschen teoksissa tuntuu suuri filosofinen ja taiteellinen lahjakkuus, filosofisten kysymysten asettelu syvyys, havainnon ja kritiikin hienous sekä taiteellisten kuvien rikkaus ja kirkkaus, hänen oppinsa kantaa filosofisen ajattelun rappion leimaa, ja hänen filosofiansa lopulliset johtopäätökset rajoittuvat latteuteen. Tämä valtava epäsuhta käytettyjen voimien ja saavutetun tuloksen välillä selittyy ajattelun yleisellä heikkenemisellä ja väsymisellä, joka on koko nykyajan tunnusmerkki, toisin kuin filosofian suurimman kuokistuksen päivinä, jolloin sitä elähdytti usko järkeen ja olemassaolon perustana olevaan ajatukseen.

Jevgeni Nikolajevitš Trubetskoi (1863–1920) oli venäläinen, tsaarinajan filosofi, oikeustieteilijä, uskonnollinen ja yhteiskunnallinen vaikuttaja; Kiovan (1897–1905) ja Moskovan (1905–1917) yliopistojen professori. Hänen isänsä oli musiikkitieteilijä Nikolai Trubetskoi – yksi Moskovan konservatorion perustajajäsenistä. Heidän perheensä oli vaikutusvaltainen 1300-luvulla muodostunut ruhtinassuku, joka juonsi juurensa Liettuan suuriruhtinaskunnan hallitsijasta Gediminasin (1275–1341) pojanpojasta.

Vallankumouksen jälkeen Trubetskoin suku, muiden aatelissukujen joukossa vastusti bolševikkeja ja antoi tukensa Venäjän valkoiselle armeijalle. Kun puna-armeija kuitenkin voitti, suurin osa heistä, mukaan lukien hänen poikansa filosofi ja kirjailija Sergei Trubetskoi muutti Ranskaan. Itse Jevgeni ei ehtinyt mukaan, sillä hän kuoli jo sisällissodan aikana vuonna 1920 pilkkukuumeseen.

Nietzschen filosofia. Kriittinen essee – julkaistiin ensimmäisen kerran vuonna 1903. Teos on yksi täydellisimmistä ja perusteellisimmista Nietzschen filosofiaa käsittelevistä tutkimuksista Venäjällä ja se on 1900-luvun alun venäläisessä Nietzsche-tutkimuksessa eniten sitaatoituja.

Tutkimus on kirjoitettu uskonnollis-liberaalista näkökulmasta: Trubetskoi jatkaa Lopatinin–Grotin–Solovjovin linjaa ”contra Nietzsche”. Aikansa hengessä (vuoden 1903 mennessä Venäjälle oli jo muodostunut ja vahvistunut pro-nietzscheläinen kirjallinen traditio) hän ei kuitenkaan kiellä saksalaiselta ajattelijalta filosofista ja taiteellista lahjakkuutta, vaan jopa huomauttaa useista myönteisistä piirteistä hänen opetuksessaan: kehoitus arvioida uudelleen aikansa kulttuurisia ja moraalisia arvoja, protesti nykyihmisen pienentymistä ja rappeutumista vastaan, järkevän ja moraalisen persoonallisuuden ihanteen etsintä.

Nietzschen luomistyön johtavaksi motiiviksi Trubetskoi määrittelee elämän tarkoituksen etsimisen johdonmukaisesti loppuun asti viedyn ateismin pohjalta. Juuri ateismissa, hänen syvän vakuutuksensa mukaan,

piilee nietzscheläisen ihmis- ja kulttuurivihamielisyyden paatos. Trubetskoin tavoitteena on kumota Nietzschen ”iskut” aikansa sivistystä, uskonnollisia uskomuksia, filosofisia ideoita ja sosiaalis-eettisiä ihanteita vastaan.

Tutkimuksen kohteeksi joutuvat käytännössä kaikki Nietzschen filosofian keskeiset ongelmat: metafysiikka, tieto-oppi, etiikka, uskonto, sosiaaliset ja poliittiset kysymykset. Kritiikkinsä kärjen Trubetskoi suuntaa Nietzschen opetuksen vastakkaisten teesien yhdistelmää vastaan, kutsuen hänen tuotantoaan ”ristiriitojen labyrintiksi”, jonka pääasiallisena hän pitää filosofisen pessimismissä rinnakkain esiintyvää optimistista uskoa elämän merkitykseen ja ihmisen korkeimpaan kutsumukseen.

Trubetskoi rakentaa analyysinsä triadin periaatteella: ensin esitetään Nietzschen näkemykset tietystä kysymyksestä, sitten seuraa tämän kannan kritiikki lainauksin itse Nietzscheltä, ja lopuksi tehdään johtopäätös hänen väitteidensä keinotekoisuudesta ja elottomuudesta.

Trubetskoin essee on kirjoitettu selkeällä ja ymmärrettävällä kielellä, ja koska se tiivistää hyvin Nietzschen teosten sanomat ja ajatukset, sopii se erinomaisesti ensimmäiseksi kirjaksi Nietzschen filosofiaan tutustuvalle. Mutta kiitos Trubetskoin syvällisen ja tarkan analyysiin, soveltuu se hyvin myös edistyneelle Nietzsche-harrastajalle sekä filosofian opiskelijoille.

Vaikka Nietzsche kirjoitti teoksensa noin 150 vuotta sitten, niiden sanoma on edelleen ajankohtainen. Hänen ajatuksensa olivat aikansa edellä ja pystyi hyvin ennustamaan 1900-luvun yhteiskunnallisten ja poliittisten suuntausten vaikutuksia meidän päiviimme asti. Nietz-

schen ajatukset ovat tänä päivänä edelleen polttava, enemmän kuin mitä ne olivat hänen elinaikanaan, jolloin demokraattiset, sosialistiset ja liberalistiset ideat olivat vielä kehittymässä. Sillä vasta nyt näemme, minkälaisen muutoksen nämä aatteen todella toivat mukanaan.

Nietzschen filosofia. Kriittinen essee

”Nykyään tapahtuu joskus, – sanoo Nietzsche, – että ihminen, yleensä lempeä, hillitty ja maltillinen, äkkiä raivostuu, rikkoo astiat, kaataa katetun pöydän, huutaa, riehuu, loukkaa kaikkia ja kaikkea ja lopulta vetäytyy syrjään häveten ja raivoten itseään vastaan. Miksi? Jotta hän kärsisi nälkää erillään vai jotta tukehtuisi omiin muistoihinsa? Ihmiselle, jolla on ylevän ja vaativan sielun tarpeita, joka harvoin löytää pöytänsä katettuna ja ruoan valmiina, on aina suuri vaara; mutta meidän päivinämmes on tavattoman suuri. Heitetynä keskelle äänekästä ja vulgaaria aikakautta, jonka kanssa hän ei kykene jakamaan aterioita, hän voi helposti kuolla nälkään ja janoon tai äkilliseen pahoinvointiin, jos hän kuitenkin päättää syödä yhteisestä vadista. Todennäköisesti jokainen meistä on joskus istunut väärällä paikalla yhteisessä pöydässä; ja juuri lahjakkaimmat meistä, ne, joita on vaikeinta ravita, tuntevat tuon vaarallisen *dyspepsian* (ylävatsa- tai ruoansulatusvaivan), joka syntyy äkillisestä oivalluksesta ja pettymyksestä ruokaan tai pöytäkumppaneihin – ruoan jälkeiseen pahoinvointiin.”¹

Tässä Nietzsche kuvaa omaa riitaansa aikakautensa kanssa, omaa pettymystään ja vetäytymistään modernista yhteiskunnasta. Modernin sivistyksen ateria herättää hänessä inhoa: niin pöytätoverit kuin heidän henkinen ravintonsa, niin ihminen kuin hänen ihanteensa. ”On päiviä, – hän sanoo, – jolloin minua vaivaa tunne, synkempi kuin synkin melankolia – halveksunta ihmistä kohtaan.

Ja poistaakseni kaikki epäilyt siitä, ketä ja mitä halveksin, sanon suoraan: halveksin nykyajan ihmistä, johon olen kohtalon kautta sidottu aikalaisena. Nykyajan ihminen! Tukehtuisin hänen saastaiseen hengitykseensä!”² Kyse ei ole yksittäisistä ilmiöistä, vaan Nietzschen filosofia on röyhkeä haaste koko nykyajalle, protesti kaikkea sitä vastaan, mitä nykyihminen elää: hänen uskonnollisia uskomuksiaan ja filosofisia ideoitaan, ihanteitamme, sosiaalisia ja eettisiä, nykyistä tiedettä ja taidetta vastaan. ”Minun filosofiani, – hän sanoo, – sisältää voittoisan ajatuksen, jonka täytyy tuhota jokainen muu ajattelutapa.”³ Se on ennen muuta tuhoava kritiikki, joka ei tahdo jättää kiveä kiven päälle nykyisen kulttuurin rakennuksessa.

Nietzschen kielteinen suhtautuminen todellisuuteen ei rajoitu vain nykyaikaan. Julistaessaan itsensä ”epäajankohtaiseksi ihmiseksi” hän osoittaa suhteellista suvaitsevaisuutta menneitä aikoja kohtaan; mutta sekin maksaa hänelle ponnistuksia: ihmiskunnan historia on hänelle mielisairauksien historiaa, ja historian tutkimista hän vertaa vaellukseen hourulassa.⁴ Nykyinen aikakausi, ihmiskunnan koko edeltävän kehityksen tulos, sisältää keskiajan ja antiikin elementtejä, kaikkien aiempien kulttuurien jäänteitä. Niinpä nykyajan kokonaisvaltainen kieltäminen kääntyy Nietzschesä ihmisen ja koko ihmiskunnan kieltämiseksi. Ihmisten keskeltä hän ei löydä yhtäkään, joka oikeuttaisi ihmisen olemassaolon ja uskomme häneen.⁵

Eikä vain ihminen ole hänelle kieltämisen kohde. Ihminen on maailmankaikkeuden osailmiö ja siten erityis-

tapaus siitä yleisestä epäjärjestyksestä ja mielettömyydestä, jonka filosofimme näkee koko olemassaolossa. Siksi Nietzsche ei riitä ”ylittää ihminen”,⁶ hän näkee ajattelunsa tehtävän ”ylittää maailmankaikkeus”.⁷ Tämä kielteisyys ei kuitenkaan tyhjennä Nietzschen filosofiaa: kieltäminen muodostaa vain yhden puolen hänen ajattelustaan. Todellisuuden voi kieltää vain jonkin myönteisen ihanteen näkökulmasta, joka asetetaan olemassaolevaa vastaan toivottavana ja velvoittavana.

”Kun me kiellämme, – sanoo Nietzsche, – se merkitsee, että meissä on jotakin, joka tahtoo elää ja vahvistaa itseään, jotakin, mitä me emme ehkä vielä näe ja tunne”.⁸ Kukistaessaan nykyihmisen ”epäjumalat” ja ”hävittäessään hänen pyhäkkönsä” filosofi tahtoo raunioille ”pysyttää uuden pyhäkön”.⁹ Hänen filosofinen tehtävänsä määrittyy hänen itsensä mukaan ”kaikkien arvojen uudelleenarvioinniksi”: se merkitsee kaiken tähän asti hyväksi ja arvokkaaksi katsotun korvaamista uusilla ”todellisilla” arvoilla. Nietzschen filosofia on siis yritys tehdä tiliä koko ihmiskunnan menneisyyden ja nykyisyyden kanssa. Yritys ansaitsee vakavan huomion. Jos Nietzsche kykeni järkyttämään omaa aikakauttaan, jos nykyään hänen nimensä on jokaisen sivistyneen ihmisen huulilla, se ei selity oikullisella muoti-ilmiöllä, vaan ennen kaikkea hänen kysymystensä vakavuudella ja poikkeuksellisilla lahjoillaan.

Nietzschen kysymykset ja epäilykset ovat saavuttaneet yleisen kiinnostuksen, mikä itsessään todistaa, että niissä on enemmän kuin pelkkää oikkuja. ”Kun ihminen asettuu vastustamaan koko aikaansa, sulkee sen tien ja

vaatii siltä tiliä, sillä täytyy olla vaikutusta. On yhdentekevää, haluaako hän sitä vai ei, tärkeää on, että hän voi sen tehdä”.¹⁰ Näillä sanoilla Nietzsche ilmaisee parhaiten sen merkityksen, joka hänen filosofiallaan voi meille olla. Hän asetti joukon teesejä nykyihmistä ja nykyistä kulttuuria vastaan. Ovatpa nämä teesit oikeita tai väärinä, ne eivät voi jäädä meihin vaikuttamatta, jo siksi että ne pakottavat meidät itsetarkasteluun ja kriittiseen uudelleenarviointiin kaikesta siitä, mitä meidän aikamme pidetään totena ja arvokkaana. Jos tämä uudelleenarviointi ei johda ”kaikkien arvojemme uudelleenarviointiin”, se auttaa meitä joka tapauksessa erottamaan jyvät akanoista: näennäiset, harhakuvaiset arvot eivät kestä filosofista kritiikkiä ja katoavat; se taas, mikä nykyisessä filosofisessa ajattelussa on todella arvokasta, saa meille syvemmän ja vakaamman perustan.

Nietzschen opin kriittinen arviointi voi antaa meille myös toisen, yhtä tärkeän palveluksen. Tässä filosofiassa on poikkeuksellisella voimalla ilmaistu modernin ihmiskunnan tyytymättömyys nykyhetkeensä ja piinaava huoli tulevaisuudesta. Nietzscheäisyydessä ilmeni eurooppalaisen ajattelun syvä kriisi ja aavistus tulevaisuudessa ihmiskuntaa uhkaavasta vaarasta. ”Jo kauan sitten, – sanoo Nietzsche, – meidän eurooppalaisen kulttuurimme kehitys tapahtuu jännityksen ja tuskan keskellä, joka kasvaa vuosikymmen vuosikymmeneltä ja ikään kuin lähestyy katastrofia.” Kahden vuosisadan rajalla Nietzschen filosofia soi synkkänä profetiana. Profetaalliset persoonallisuudet, hän sanoo, ovat ennen kaikkea kärsiviä persoonallisuuksia: heidän lahjansa ennustaa tulevaa on heille

kärsimyksen lähde. Ajatus selvenee vertauksella: jotkut eläimet kärsivät voimakkaasti ilmakehän sähköstä. Tästä syystä joillakin, esimerkiksi apinoilla, on kyky ennustaa ukonilma. Jo kauan ennen pilvien ilmaantumista ne tuntevat sähköisyyden kasautumisen ympäröivässä ilmassa ja, aavistaen sään muutoksen, käyttäytyvät kuin vihollista odottaen, valmistautuvat puolustukseen tai pakoon. Ajattelemmeko, että heidän kärsimyksensä ovat profeettallisia kärsimyksiä.¹¹

Nietzschen kärsimyksissä kuvastuu modernin yhteiskunnallisen ilmapiirin tila, sähköstä kyllästetty. Ne kiinnostavat meitä sekä nykyihmiskunnan sairauden oireina että profeettallisena ilmiönä.

LUKU: I

Nietzschen maailmankatsomus hänen kirjallisen toimintansa ensimmäisellä kaudella

Nietzschen filosofisessa toiminnassa on tapana erottaa kolme kautta:¹²

1. Schopenhauerin ja Wagnerin ideoiden lumo
2. positivismin kausi ja
3. varsinaisesti nietzscheläinen kausi (”zaratustrismin” kausi, kuten Gast sitä nimittää)

Tarkasteltaessa lähemmin tätä jaksotusta käy kuitenkin ilmi, että se on osittain mielivaltainen ja keinotekoinen. Ei ole epäilystä siitä, että Schopenhauerin ja Wagnerin ideoiden vaikutuksen aika muodostaa erityisen, jyrkästi rajatun kauden Nietzschen filosofisessa kehityksessä. Siirtyminen Schopenhauerin metafysiikasta positivismiin, siis kaiken metafysiikan periaatteelliseen kieltämiseen, oli todellakin ratkaiseva käänne hänen maailmankatsomuksessaan. Jo kaikkein pintapuolisinkin vertailu hänen varhaisten teostensa ja sen kirjallisen sarjan välillä, joka alkaa teoksella ”Inhimillistä, aivan liian inhimillistä” (1876–1879), riittää osoittamaan, että kyseessä ovat kaksi periaatteellisesti erilaista ja jopa vastakkaista filosofista oppia.

Sitä vastoin Nietzsche niiden teosten välillä, jotka

tavallisesti sijoitetaan hänen filosofisen kehityksensä toiseen ja kolmanteen kauteen, ei ole sellaista periaatteellista eroa. Ei voida osoittaa sitä filosofista periaatetta, joka selvästi rajaisi nämä kaksi kautta toisistaan. Kielteinen asenne metafysiikkaan ei ole tyypillistä vain Nietzschen keskikaudelle, vaan kaikille hänen vuoden 1876 jälkeen kirjoittamilleen teoksille; tässä mielessä hän pysyi positivistina elämänsä loppuun asti. Siksi on tuskin mahdollista puhua mistään kolmannesta kaudesta, joka muka olisi seurannut hänen positivismin kautta. Riehl kuvaa tätä kolmatta kautta positivismin ja romantiikan liittona. Tässä ei siis ole kyse Nietzschen filosofian peruseriaatteiden muuttumisesta, vaan hänen positivisminsa täydentämisestä uusilla lähtökohdilla. Uutta näyttää olevan kulttuurieläinen yli-ihmisen ihanne, joka muodostaa Zarathustran opin ytimen. On kuitenkin helppo nähdä, että tämän ”zaratustrismin” keskeisen dogmin uutuus aikaisempiin teoksiin verrattuna on lähinnä nimessä. Jo teoksessa ”Inhimillistä, aivan liian inhimillistä” hahmottuvat selvästi hänen ”immoralisminsa” pääpiirteet; jo siellä häntä innoittaa persoonallisuuden ihanne, joka on kohonut hyvän ja pahan vastakohdan yläpuolelle, ”liitäen vapaasti ja pelottomasti ihmisten, tapojen, lakien ja tavalisten arvioiden yläpuolella”.¹³ Tässä kohtaan kiistatta yli-ihmisen ihanteen, vaikkakin ilman tätä nimeä. Gast itse myöntää, että Zarathustran opin peruseriaatteet sisältyvät jo Nietzschen ensimmäisen kauden teoksiin, hänen Tragedian syntyyn ja Aikanaan sopimattomiin tarakastelmiin.¹⁴ ”Zaratustrismi” on siis yleensä vain näissä aikaisemmissa teoksissa ilmaistujen ajatusten jatkokehitys-

Nietzschen filosofia. Kriittinen essee – on venäläisen filosofin Jevgeni Trubetskoin (1863–1920) teos. Ajattelijä, joka puolusti elämän tarkoitusta ja Jumalan olemassaoloa, kirjoittaa ajattelijasta, joka kumosi itse hyvän käsitteen, merkityksen, ja julisti ”Jumalan kuoleman”.

Nietzschen ajatus on kiinnittynyt juuri siihen, mitä hän kieltää. Pois sysätty Jumala jää hänen filosofiansa keskuiseksi, ja tässä piilee hänen etsintänsä uskonnollisuus. Luke-

mattomissa teoksissaan Nietzsche toisti yhä uudelleen: ’Jumala on kuollut, Jumala on kuollut’: tästä hän puhuu ’hullun’, Zarathustran, entisen paavin suulla ja monta kertaa myös omasta puolestaan. Näiden loputtomien toistojen tuloksena syntyy vaikutelma, kuin Nietzsche haluaisi päästä eroon häntä vainoavasta painajaisesta, vakuuttaa itselleen ja muille, että kyse on vain houreesta, ei todellisuudesta. Mutta kaikki hänen ponnistelunsa ovat turhia: hän kieltää juuri sen, mistä hän elää! Lopulta meidän täytyy tunnustaa Nietzscheissä varsin merkittävä ansio. Koko hänen filosofiansa on tavattoman kaunopuheinen todistus juuri sen uskonnollisen idean voimasta ja elinvoimasta, jota vastaan hän saarnaa.

Kirjan kääntäjä ja julkaisija Filip Poutintsev (s. 1987) on suomalais-venäläinen intellektuaali ja kirjailija, jonka asiantuntemusala on Euroopan historia ja filosofia sekä Lähi-idän muinaishistoria.

